

7. Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendite sisuline panus Euroopa inimõiguste konventsiooni kohaldamisse ja tõlgendamisse ning nendega arvestamine Eesti õiguses

7.1. Olulisimad põhimõtted Euroopa inimõiguste konventsiooni kohaldamisel ja tõlgendamisel: konventsioon kui elav dokument, subsidiaarsuse, hindamisruumi, euroopaliku konsensuse kasutamise ja proportsionaalsuse põhimõtted

Euroopa Inimõiguste Kohtu peamine ülesanne on olla EIÕK kohaldaja ja tõlgendaja. Selleks kasutab ta olulisi põhimõtteid ja võtteid, mille ta on kas ise loonud või üle võtnud rahvusvahelisest ja Euroopa õigusest.

Euroopa inimõiguste konventsioon kui elav dokument: esmalt tuleb mainida, et 1950. aastatel vastu võetud ja jõustunud EIÕK vajab Euroopa Inimõiguste Kohtu meelest pidevat ajakohastamist. Selle arusaama järgi peetakse konventsiooni elavaks dokumendiks (nimetatakse ka elavaks instrumendiks).^{[1](#)} Tänu sellele põhimõttele on Euroopa Inimõiguste Kohus tõlgendanud EIÕK-d suuremeelselt, tuues sisse mõnegi õiguse, mida seal sellisel kujul ei olnud, näiteks juba varem mainitud sotsiaalsed ja majanduslikud õigused (vt alapunkt 1.3) ning näiteks tuletanud õigusest eraelule õiguse puhtale keskkonnale.^{[2](#)} Samas siiski veel mitte õigust muinsuskaitsele, kuigi ühes Türgi vastu esitatud kaebuses, kus professorid, arheoloogid, ajakirjanik ja advokaat leidsid, et suure hüdroelektrijaama tammi ehitamisega arheoloogilise mälestise alale rikutakse nende õigust kultuuripärandi kaitsele, oleks olnud ka selline võimalus.^{[3](#)}

Kohus on tõesti pidanud tegelema hulga probleemidega, mida EIÕK loomisel ei osatud ette näha. Need on teiste seas kunstlik viljastamine, surrogaatlus,

enesetapule kaasaaitamine, nüüdisaegne orjastamine (inimkaubandus) ja teised ühiskonnaga seotud probleemid. Samuti on kohtul tulnud tegelda selliste küsimustega, mis olid EIÕK loomisel küll olemas, nagu laste kehaline karistus, abordikeeld, kuid mille puhul ei usutud, et see võiks kaasa tuua kaebusi Euroopa Inimõiguste Kohtusse ja arendada edasi inimõigusi.

Subsidiaarsuse ehk lähimuse põhimõtte: samas tuleb kohtul arvestada subsidiaarsuse ehk lähimuse põhimõttega. Praktikas tähendab subsidiaarsus seda, et Euroopa Inimõiguste Kohus mitte ei asenda riigisiseseid kohtuid, vaid on pigem mõeldud neile täienduseks. EIÕK osalisriigid on kohustunud austama inimõigusi EIÕK alusel ja nende riikide kohtud peavad vajaduse korral tagama sellest kohustusest kinnipidamise oma riigis. Seejuures on riikide kohtutel üldiselt lisakohustus võtta EIÕK kohaldamisel arvesse Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendeid, kuigi *de jure* ei ole tegu pretsedentidega ja iga Euroopa Inimõiguste Kohtu otsus on rangelt võttes siduv ainult kohtuasja osapooltele. EIÕK suhteliselt hiljuti jõustunud protokoll nr 15 näeb ette varem üksnes Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas väljendatud subsidiaarsuse põhimõtte sõnaselge sätestamise konventsiooni preambulis koos kaalutlusõiguse mõistega.

Hindamisruum ja üleeuroopaline konsensus: tavaliselt on EIÕK osalisriikide kohtutel endal lihtsam hinnata, kas mingi riive on vastavas ühiskonnas vajalik või mitte. Euroopa Inimõiguste Kohus on oma praktikas korduvalt rõhutanud, et põhimõtteliselt on riigisisestel võimudel kohalikke vajadusi ja tingimusi lihtsam hinnata kui rahvusvahelisel kohtul.⁴ Mõnes küsimuses (nt sotsiaal- ja majanduspoliitika, mida puudutavad arvamused võivad demokraatlikus ühiskonnas olla üsna mitmekesised) jäetakse hindamisruumi olemasolul kaalutlusõigus riigi ametivõimudele, st riiklikele otsustajatele ja poliitikutele. Kaalutlusõiguse olemasolu korral austab Euroopa Inimõiguste Kohus tavaliselt riikide seadusandjate tehtud valikuid, välja arvatud juhul, kui neil valikutel puudub ilmselgelt mõistlik alus.

Kui Euroopa Inimõiguste Kohus leiab võrdleva õigusliku analüüsi tulemusel, et mingis küsimuses on kujunenud välja üleeuroopaline konsensus, tendents (viimasel ajal sageli nimetatud ka trendiks)⁵, siis riikidele jäetud kaalutlusõigust vastavalt vähendatakse. Kaalutlusõigust on piiratud küsimustes, mis mõjutavad demokraatia põhielemente, näiteks sõnavabadust, ning kaalutlusõigus puudub, kui tegu on näiteks õigusega elule ja vabadusele ning piinamise, ebainimliku või alandava kohtlemise keeluga (nn absoluutsete õigustega). Tähtis on niisiis põhimõtte, mille järgi on sellise põhiõiguse riive, mis pole absoluutne, õigustatud üksnes teatud

asjaoludel: kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik.[6](#)

7.2. Avalik huvi ja horisontaalmõju

Euroopa inimõiguste konventsioon on suunatud esmajoones avalikule võimule. Samuti võib EIÕK enda alusel EIÕK-ga kaitstud õigusi teatud juhtudel piirata siis, kui see on avalikes huvides (demokraatlikus ühiskonnas vajalik) ja proportsionaalne. Samas mõjutavad EIÕK-ga tagatud õigused kahtlemata ka eraisikutevahelisi suhteid ja nii võib neil olla horisontaalmõju.

Suhted, mis esmapilgul tunduvad kahe eraisiku vahelised – näiteks lahku läinud peres laste suhted vanematega –, võivad muutuda EIÕK kaitse alla kuuluvaks juhul, kui riik ei suuda tagada, et need suhted on lapse huvides (vt nt lapserööviga seotud kohtulahendid[7](#)). Ka võivad algselt vertikaalsuhtes näivad asjaolud – riigi poolt sõnavabaduse tagamine Interneti uudiste portaali – mõjutada tegelikkuses ka kolmandate isikute suhteid, st nende eraelu kaitset, mida võib portaali piiramatul sõnavabadusel riivata, eelkõige siis, kui see sisaldab näiteks vaenukõnet kolmanda isiku vastu portaali postitatud anonüümsete kommentaaride näol.[8](#)

Seetõttu on äärmiselt vajalik, et nii Euroopa Inimõiguste Kohus kui ka riigisisised kohtud teadvustaksid endale EIÕK tagamisel ühelt poolt avaliku võimu kohustused ning avalikes huvides tehtavate piirangute võimalikkuse, kuid teiselt poolt kindlasti ka kolmandate isikute huvid ja nn horisontaalmõju.

7.3. Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika kõige põhjanevamate otsuste teemad ja kuidas neid lahendeid leida võib

Euroopa Inimõiguste Kohus on tegelenud peaaegu kõikide eluvaldkondadega: massimõrvid, inimkaubandus kui orjuse tänapäevane vorm, tšetšeenide teadmata kadumine Venemaal, perekonnaõigus: abieluväliselt sündinud laste õiguste võrdsustamine abielust sündinud lastega, kodus sünnitamine, samasooliste õigus perekonnaelu kaitsele, usuvabadus, väljendusvabadus, ühinemisvabadus, nn poliitilised protsessid näiteks Hodorkovski[9](#), Navalnõi[10](#) või Tõmošenko[11](#) vastu, võrdne kohtlemine, kasvõi näiteks meessoost sõjaväelaste õigus vanemapuhkusele Venemaal, kinnipeetavate olukord ja tingimused vanglates, kohtumõistmise erapooletus, kohtumenetluse lubamatult pikk aeg, kohtuotsuste täitmine kui oluline osa õiguste tegelikust tagamisest, eraelu kaitse, mille alla on kohus paigutanud ka õiguse puhtale keskkonnale jne. Mitmed neist otsustest on aidanud oluliselt kaasa demokraatia, inimõiguste ja õigusriigi arengule Euroopas tervikuna.

Alates Euroopa Inimõiguste Kohtu loomisest on vaieldamatult kõige suurem hulk kaebusi puudutanud EIÕK artiklit 6, st õigust õiglasele kohtupidamisele. Umbes 13 protsendi asjade puhul on kohus leidnud EIÕK artiklite 2 ja 3 (õigus elule ning piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise keeld) tõsiseid rikkumisi.[12](#) Palju kaebusi tuleb ka kinnipeetavatelt.

Võimatu on esitada nimekirja kõikidest Euroopa Inimõiguste Kohtu otsusest, mis on ühel või teisel määral olnud põhjanevad nii konkreetsete, menetluse osalisteks olnud EIÕK osalisriikide õigussüsteemide jaoks kui ka Euroopa Nõukogule tervikuna, sest neid otsuseid on väga palju ja tuleb pidevalt juurde.

Võib tuua näiteid sellest, kuidas Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika on ajendanud riike tegema oma õiguskorras muudatusi. Nii näiteks kaotas Ühendkuningriik koolidest kehalise karistuse,[13](#) Küpros täiskasvanud homoseksuaalsete paaride vabatahtliku suhte kriminaliseerimise ja Taani ametiühingutesse kuulumise kohustuse, Prantsusmaa aga võrdsustas seaduslike ja ebaseaduslike laste pärimisõiguse ning Šveits võttis vastu seaduse, kuidas reguleerida telefonitsi pealtkuulamist.[14](#) Valik iga riigi jaoks olulisimatest lahenditest (Eesti kohta Delfi vs. Eesti[15](#)) on esitatud EIÕK 70. aastapäevale pühendatud raamatus.[16](#)

Samuti on olulisemad lahendid kättesaadavad Euroopa Inimõiguste Kohtu aastaaruannetest,[17](#) sealt võiks lisaks eelnenule eraldi välja tuua veel järgmised aktuaalsed teemad, millega kohus on pidanud tegelema: perevägivald, lapse parimad huvid, laste vanematelt äravõtmine, koolitulistamised, laste seksuaalne ahistamine, puuetega inimeste, sealhulgas vaimupuudega inimeste õigused ja näiteks vaimupuudega inimeste sundhospitaliseerimine, sisserändajate õigused, massiline sisseränne ja varjupaigataotlejad, sisserändajate majutamine lennujaama transiitsoonis, sisserändajate aheltagasisaatmine, saatjata jäänud lapsed, samasooliste õigused, soovahetused, surrogaatlus, elu lõpuga seotud küsimused, mobiil- ja kaugtöö ning eraelu küsimused, kaitseõigused kriminaalasjades süüdistatutel, kinnipidamistingimused, rahutused massiürituste ajal, nagu jalgpallivõistlused, sunnitöö. Üha enam kaebusi puudutab õigusriiki (kohtute sõltumatus ja erapooletus, õigus seaduse alusel loodud kohtule)[18](#) , aga ka väljendusvabadust ja selle piire näiteks internetis, sealhulgas vihakõne leviku takistamist (internetiportaali ja Facebooki kontoomanike vastutused),[19](#) aga ka usuvabadust[20](#) ning ka näiteks sellist teemat nagu jälitustegevus[21](#) ja varjatud jälgimine, näiteks töötajate jälgimine töökohal tööandja poolt.[22](#) Eraldi tasub välja tuua keskkonnaõiguse kaitse, kus EIK võib vajaduse korral nõuda riigivõimudelt, et

nad töötaksid nii kiiresti kui võimalik välja keskkonnaalase plaani, kuidas saastatud tööstustsoonis elanikke kaitsta.[23](#)

Lisaks kohtuasjale Delfi vs. Eesti on üks meeldejäävamaid minu praktikas nt Tagayeva jt vs. Venemaa, kus Euroopa Inimõiguste Kohus leidis, et Venemaa on rikkunud Euroopa inimõiguste konventsiooni artiklit 2 sellega, et ei võtnud piisavalt ennetavaid meetmeid, et ära hoida Beslani koolimajas toimunud terrorirünnakut, milles sai surma sadu süütuid koolilapsi, nende vanemaid ja väikesi õdesid-vendi ja kooliõpetajaid, ning kasutas pantvangide vabastamiseks ebaproportsionaalselt surmavat jõudu.[24](#) Aga ka näiteks usuvabadust puudutavad kohtuasjad Kreeka ja Türgi vastu esitatud kaebustes[25](#), Läti vastu esitatud kaebus lapseröövi küsimuse lahendamisel lapse parimate huvide arvestamata jätmise tõttu[26](#), prantsuse advokaadi sõnavabadus[27](#) jpt. Lisaks kohtuasjas Byrmych jt vs. Ukraina[28](#) eriarvamusele jäämisele ja Eesti KGB autojuhi kaasuse[29](#) eriarvamusele meenuvad veel eriarvamused kaitseõiguse tagamise olulisuse küsimuses ka terrorismi puhul Ühendkuningriigi asjas[30](#) ning Katõni massimõrva uurimata jätmise eest Venemaa vastu rikkumise mitteleidmise kohta.[31](#) Olen nende ja paljude teiste Euroopa Inimõiguste Kohtu olulisi lahendeid analüüsidest püstitanud küsimuse, kas Euroopa Inimõiguste Kohus teenib inimesi.[32](#)

Kahtlemata on Euroopa Inimõiguste Kohus panustanud eelkõige just 1990. aastatel EIÕK osalisriikideks saanud Kesk- ja Ida-Euroopa riikide demokratiseerimisprotsessi. Samas on küsitud ka, kas pole kohus mõnel puhul kohaldanud nn topeltstandardeid, st suhtunud EIÕK rikkumisse erinevalt, sõltuvalt sellest, kas see toimus idas või läänes[33](#).

Kuivõrd olulisi kohtuotsuseid on tõesti väga palju, siis siinkohal on tähtis pigem anda lisainformatsiooni, kust mida võib üles leida:

- Euroopa Inimõiguste Kohtu veebileht: http://echr.coe.int/ECHR/Homepage_EN

Seal on väga palju kasulikku teavet, näiteks jooksvad uudised ja pressiteated. Eriti praktiline on teabelehtede (nn factsheets) osa:

<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=press/factsheets&c>, milles on olulisim ja värskem kohtupraktika esitatud teemade kaupa, samuti rubriik, milles tutvustatakse vastava EIÕK artikli kohta käivat kohtupraktikat artiklite kaupa („Case-law Guides by Article“[34](#) (vt alapunkt 1.4).

Teabelehti (*factsheets*) täiendatakse pidevalt: uusi teemasid, mille kohta neid koostatakse, tuleb juurde, ja vanu teabelehti uuendatakse korrapäraselt. Nii on võimalik leida olulisim kohtupraktika sellistel teemadel nagu laste õigused, kriminaalõigus, kinnipidamine, väljasaatmine, diskrimineerimise keeld, EIÕK suhted EL-i õigusega, ühinemisvabadus, sõnavabadus, usuvabadus, tervishoid, eraelu, õigus elule, valimisõigus, õigus õiglasele õigusemõistmisele, tööõigus ja eakate õigused. Värske teabeleht puudutab Covid-19 põhjustatud piirangute inimõigustele vastavuse kontrolli.

- Kui teabelehtedest saab info tähtsaimate lahendite kohta, siis kõik lahendid on kättesaadavad kohtulahendite andmebaasis HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int/>).
- Samuti avaldab Välisministeerium oma veebilehel eesti keeles info kohtu olulisimate lahendite ja kõikide Eesti kohta käivate lahendite kohta, mis avaldatakse (<https://vm.ee/et/tegevused-eesmargid/euroopa-inimoiguste-kohus>).
- Kõige paremad on muidugi kui EIK-i enda ametlikud inglisi- või prantsuskeelsed kokkuvõtted, mis saadaval EIK-i kodulehel koos lahendiga ja ka andmebaasis HUDOC. Kui need keeled jäävad keeruliseks, siis regulaarsed kokkuvõtted värskest EIK-i praktikast leiab eesti keeles ka Riigi Teataja kohtu-uudiste rubriigist https://www.riigiteataja.ee/oigusuudised/kohtuudiste_nimekiri.html; lisaks pakutakse seal lahendite kokkuvõtvat liigitust EIÕK artiklite kaupa: https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/eik_liigitus.html.
- Huvitavat teavet on erialablogides, millest üks ülevaatlik ja usaldusväärne asub aadressil <http://echrblog.blogspot.fr/>.
- Eraldi tasub nimetada kohtuga koostöös valminud Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti käsiraamatuid eri õigusvaldkondade (mittediskrimineerimine, andmekaitse, varjupaiga- ja sisserände õigus, laste õigused jm) kohta (https://fra.europa.eu/en/products/search?pub_type%5B%5D=1286&pub_by%5B%5D=81).

Tahaksin lugejale südamele panna, et inimõiguste temaatikaga kursis hoidmine on elukestev protsess ja meil kõigil tuleb end selles valdkonnas pidevalt täiendada. Siinjuures on suureks abiks täiendõpe nii Eestis kui ka mujal Euroopas, üleeuroopaliselt on toeks näiteks Euroopa Õigusakadeemia (Europäische Rechtsakademie / Academy of European Law, ERA). ERA koolitustel käsitletakse nii Euroopa Inimõiguste Kohtu värskemat kohtupraktikat kui ka selle kohtu ja Euroopa

7.4. Euroopa Inimõiguste Kohtu Eesti suhtes tehtud otsused

Eesti inimõiguste kaitse olukord on Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikast vaadatuna üldjoontes rahuldav. Kuigi vahel on esinenud ka muret tekitavaid märke: näiteks kinnipeetavate valimisõiguse tagamata jätmine, kitsendused kinnipeetavatele perega suhtlemiseks kohtumenetluse ajal või pärast süüdi mõistmist pikaajalisteks kokkusaamisteks, eeluurimise ajal vahi all oleku ebamõistlik pikkus, üleliigse jõu kasutamine ametivõimude poolt, suurenenud kaebuste arv Euroopa Inimõiguste Kohtusse seoses välismaalaste Eestist väljasaatmistega või seoses vahistamise kestusega kohtumenetluse ajal organiseeritud kuritegevuse juhtudel, probleemid seoses sellega, et kinnipeetavad veedavad ebaproportsionaalselt pikka aega kartseris, mõned ajad tagasi olid murekohaks ka vaidlused seoses ravivigadega ja kuidas tagada nendes küsimustes optimaalne juurdepääs õiguskaitsele.

Siiski ei ole Euroopa Inimõiguste Kohus leidnud Eesti suhtes süstemaatilise või struktuurse iseloomuga probleeme, mis oleksid tinginud juhtotsuste tegemist. Ka ei ole Eesti ise Euroopa Inimõiguste Kohut mitte niivõrd kritiseerinud, vaid on pigem aktsepteerinud selle otsuseid ja võtnud meetmeid olukorra parandamiseks. Loomulikult on sel viisil ennekõike muudetud Eestis valitsevat tegelikku olukorda, näiteks viies sisse õiguskaitsevahendeid riigisisese kohtumenetluse kiirendamiseks, pärast EIK otsust Eestis menetluse teistmise taotlemiseks,[36](#) luues Riigikohtu praktikaga õiguskaitsevahendi hüvitise mõistmiseks ebamõistlikult pika menetlusaja eest,[37](#) parandades kinnipidamistingimusi[38](#) või koguni kaaludes ennetavaid meetmeid konventsiooni rikkumiste ärahoidmiseks (nt püüdes tagada vastavuse kinnipeetavatele kinnipidamisasutustes ettenähtud miinimumpinna nõuetega).[39](#)

Euroopa Inimõiguste Kohtusse Eestist jõudnud kohtuasjad ei anna ometigi tervikpilti inimõiguste kaitse tingimustest selles riigis. Nimelt sõltub pilt ka sellest, kas väidetavad inimõiguste rikkumise juhtumid Eestis on jõudnud Eesti kohtutesse ja kas on täidetud vastuvõetavuse tingimused kaebuse esitamiseks Euroopa Inimõiguste Kohtusse. Seega ei ole sugugi välistatud, et Eestis võib olla ka selliseid EIÕK kohaldamise ja rakendamisega seotud probleeme, millega Euroopa Inimõiguste Kohus pole saanud eri põhjustel tegeleda. Seda võib märgata valdkondades, kus Euroopa Inimõiguste Kohus on tuvastanud rikkumise mõne teise riigi suhtes, kuid millega sarnane küsimus on endiselt üleval ka Eestis (nt kehtib Eestis kinnipeetavatele valimiskeeld).

Kahjuks pööratakse Eestis – esmajoones ajakirjanduses ja avalikkuses – liiga vähe tähelepanu Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikale kui sellisele, eeskätt teisi riike puudutavatele otsustele. Isegi suurkoja kõige olulisemad otsused leiavad Eestis harva mainimist, veel harvem aga analüüsimist või tagasisidet.

Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikaga seoses on vaja mõista, et kui kohus tuvastab Eesti suhtes EIÕK rikkumise, ei tähenda see mitte niivõrd riigi vastu suunatud hukkamõistu, kuivõrd teatud mõttes õppetundi selle riigi demokraatialle, õigusriigile ja inimõiguste kaitse süsteemile. Muu hulgas teenib see eesmärki muuta riik selliseks, kus on demokraatlikke ideaale lihtne nii põhimõtteliselt heaks kiita, kui ka selliseks, kus neid ideaale igapäevapraktikas rakendatakse. Seepärast on ülitähtis, et Eesti poliitikud, juristid ja just avalikkus ei tunnetaks Euroopa Inimõiguste Kohtu otsuseid mitte Eesti vastu suunatuna, vaid pigem teadvustaks nende eesmärki aidata kaasa õigusriigi põhimõtte edendamisele Eestis.[40](#)

Lähemalt soovitan Eesti suhtes tehtud kohtulahenditest lugeda peale nimetatud info Välisministeeriumi veebilehel ja Riigi Teataja õigusuudiste seas veel iga-aastaseid ülevaateid Euroopa Inimõiguste Kohtule Eesti Vabariigi vastu esitatud individuaalkaebuste kohta. See teave on koos värske statistikaga samuti Välisministeeriumi veebilehel.

Veel tasub lugeda Julia Laffranque'i monograafiat „Euroopa Inimõiguste Kohus ja Eesti“ koos viidetega kuni selle ajani olulisimast selle kohtu teemalisest õiguskirjandusest Eestis, mida käesolevas joonealuses on täiendatud,[41](#) samuti võimalusel käesoleva artikli autori koostatud ja korrapäraselt uuendatud ülevaadet „Olulisemad Euroopa Inimõiguste Kohtu sisulised kohtuotsused ja vastuvõetavuse määrused Eesti suhtes temaatiliselt käsitletult“, mis on kättesaadav vaid Eesti kohtunikele nende koolituse veebilehel.[42](#)

Peale selle tuleb meeles pidada, et Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika on lahutamatu osa ka Eesti põhiseaduse mõistmisest ning laiemalt Eesti õiguse kohaldamisest ja tõlgendamisest, eeskätt avalikus ja kriminaalõiguses. Seetõttu tasub Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika kohta selgitusi otsida ka näiteks Eesti põhiseaduse kommenteeritud väljaandest ja Riigikohtu lahenditest. Eesti põhiseaduse kohta Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendites vaata Julia Laffranque'i artiklist[43](#).

Euroopa Inimõiguste Kohtu seni üheks olulisimaks Eesti suhtes tehtud otsuseks võib kahtlemata pidada otsust asjas Delfi vs. Eesti.⁴⁴ See on siiani ühtlasi ainuke Eestiga seotud kohtuasi Euroopa Inimõiguste Kohtus, mis on jõudnud suurkotta ja kus on toimunud istung. Otsus ei ole tähtis mitte ainult Eesti jaoks, vaid see oli teedrajav uudses valdkonnas: sõnavabadus internetis ja selle piirid, arvestades eraelu kaitset.

Teiste Eestiga seotud kohtuasjade valdkondadest olgu mainitud järgmised: vanglatingimused, kinnipeetava õigus saada kohe kohtusse, kohtu erapooletus, menetluse pikkus, seadusliku aluseta karistamine, eeluurimise aja määratlemata jätmine, õigusabi ja advokaadi kvaliteet, psühhiaatrilise sundkinnipidamise vaidlustamine, väljendusvabadus laiemalt, (sh sõnavabadus ja ligipääs infole internetis), kahtlustatava, süüdistatava ja tunnistajate ülekuulamine, jälitustegevus, Eestist väljasaatmine, süütuse presumptsioon, kinnipeetava õigused ja rahustusvoodi, Vene sõjaväepensionärid, pronksiöö sündmused, perekonnaelu kaitse ning lapse huvid, ravivigade vaidlustamine.

7.5. Euroopa Inimõiguste Kohus ja Eesti õigus. Eesti kohtute arvestamine (eelkõige Riigikohtu lahendites) Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikaga

Üldiselt võib öelda, et Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendeid arvestavad kõik kolm Eesti riigivõimu – seadusandja, täitevvõim ja kohtuvõim –, kõige rohkem puutub ilmselt Euroopa Inimõiguste Kohtu lahenditega kokku kohtuvõim, kes osalt ka seetõttu, osalt sarnase loogika tõttu inimõiguste lähenemisele ka kõige paremini selle kohtu praktikaga arvestab. Siiski võib täheldada puudujääke, näiteks eeskätt seadusandjal juba mainitud vangide valimisõiguse alal. Nagu juba öeldud, on olnud ka juhtumeid, kus avalik võim on püüdnud ennetada olukorda ja hoida ära rikkumise leidmist Euroopa Inimõiguste Kohtus, või kus selle kohtu praktika on mõjutanud Eesti õigust isegi siis, kui Euroopa Inimõiguste Kohus pole otseselt rikkumist tuvastanud.

⁴⁵

Üldjoontes pole Eestil olnud probleeme ka Euroopa Inimõiguste Kohtu otsuste täitmisega. Need harvad korrad, kui kohus on leidnud rikkumisi ja puudujääke, on tema otsuseid arvestatud ning vajadusel muudetud selle alusel (lisaks hüvitise maksmisele) kas õigusnormi või halduspraktikat.

Nagu mainitud (vt alapunktid 2.2 ja 3.3), hakkasid Eesti kohtud eesotsas Riigikohtuga varakult viitama EIÕK-le ja Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikale ning teevad seda tänapäevani, ehkki enamik vastavaid valdkondi on juba nii tihedalt

reguleeritud Euroopa Liidu õiguse ja Euroopa Liidu Kohtu praktikaga, et palju lisaruumi ja vajadust EIÕK-le ning Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikale viidata paraku ei jäägi. Siiski saab Riigikohus mängida just põhiseaduslikkuse järelevalves olulist rolli, tasakaalustades Eesti põhiõiguste tõlgendamisel ja sisustamisel põhiseaduse aluspõhimõtetest, EIÕK-st ja EL-i õigusest, eeskätt ELPÕH tulenevaid õigusi.

Riigikohtu ja Euroopa Inimõiguste Kohtu dialoog mõjub vastastikku hästi ja rikastavalt. Eestile on siduv EIÕK protokoll nr 16. See võimaldab Riigikohtul vajaduse korral küsida Euroopa Inimõiguste Kohtult arvamust. Lisaks on Riigikohus lubanud lähiajal liituda Euroopa Inimõiguste Kohtu loodud ülemkohtute võrgustikuga.

Täiendavalt tuleb tunnustada õiguskantslerit, kelle töös on EIÕK ja Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika igapäevane loomulik osa materjalidest, mida ta arvamuse andmisel läbi töötab.

Kõige selle juures ei tohi unustada Eesti inimest. Just tema õiguste kaitseks ongi vajalik toimiv ja tõhus õigussüsteem, milles arvestatakse ja austatakse EIÕK-d ning Euroopa Inimõiguste Kohtu sellekohast praktikat.

- [1](#)Vt nt: EIK, 5856/72, Tyrer vs. Ühendkuningriik, 25.04.1978, p 31 ja EIK (suurkoda), 28957/95, Christine Goodwin vs. Ühendkuningriik, 11.07.2002, p 75; vt ka: dokument Euroopa Inimõiguste Kohtu veebilehel, kus räägitakse EIÕK-st kui moodsast instrumendist. – (https://echr.coe.int/Documents/Convention_Instrument_ENG.pdf (27.08.2021)).
- [2](#)Vt lähemalt: keskkonna- ja EIÕK-teemaline ingliskeelne teabeleht Euroopa Inimõiguste Kohtu veebilehel. – https://www.echr.coe.int/documents/fs_environment_eng.pdf (27.08.2021).
- [3](#)Vt EIK (määrus vastuvõetavuse kohta), 6080/06, Ahunbay jt vs. Türgi, 29.01.2019.
- [4](#)Vt nt EIK, 35430/05, Tkachevy vs. Venemaa, 14.02.2012, p 36.
- [5](#)Vt nt: EIK (suurkoda), 29381/09 ja 32684/09, Vallianatos jt vs. Kreeka, 07.11.2013, p 91.
- [6](#)Sageli sisaldub see juba konventsiooni tekstis, vrd nt EIÕK art 8, mis tagab õiguse era- ja perekonnaelu austamisele ning sätestab, et ametivõimud sekkuvad selle õiguse kasutamisse ainult kooskõlas seadusega ja siis, kui see on demokraatlikus ühiskonnas teatud asjaoludel vajalik.
- [7](#)Vt lähemalt Euroopa Inimõiguste Kohtu veebilehel olev rahvusvahelise lapseröövi teemaline teabeleht. –

https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Child_abductions_ENG.pdf
(27.08.2021).

- [8](#)Vt nt EIK (suurkoda), 64569/09, Delfi vs. Eesti, 16.06.2015.
- [9](#)EIK, nr 5829/04, Khodorkovskiy vs. Venemaa, 31.05.2011, EIK, 14902/04, OAO Neftyanaya Kompaniya YUKOS vs. Venemaa, 20.09.2011.
- [10](#)EIK (suurkoda), 29580/12 jt, Navalnyy vs. Venemaa, 15.11.2018.
- [11](#)Teise Tõmošenko esitatud kaebuse Ukraina vastu kustutas EIK oma menetluses olevate asjade nimekirjast kuna kaebaja ja Ukraina riik saavutasid sõbraliku kokkuleppe, milles Ukraina valitsus tunnistas, et Tõmošenko vastu algatatud kriminaalasi oli poliitiliselt motiveeritud, vt EIK 65656/12, Tymoshenko vs. Ukraina (nr 2), 22.01.2015.
- [12](#)Vt 50 küsimust EIÕK kohta. –
https://www.echr.coe.int/Documents/50Questions_ENG.pdf (27.08.2021).
- [13](#)Vt Neville, M., Take it like a man. Prohibition of corporal punishment – 1987 Europe: a human enterprise, Council of Europe: 2019.
- [14](#)Näidete loetelu kohta vt dokumenti Euroopa Inimõiguste Kohtu veebilehelt. –
https://echr.coe.int/Documents/Convention_Instrument_ENG.pdf (27.08.2021).
- [15](#)EIK (suurkoda), 64569/09, Delfi vs. Eesti, 16.06.2015.
- [16](#)European Court of Human Rights, Cour Européenne des droits de l'homme. Strasbourg: Council of Europe, 2020.
- [17](#)EIK-i aastaaruanded alates aastast 2001 ja kokkuvõtte aastatest 1959–1998, Euroopa Inimõiguste Kohtu veebileht. –
<https://www.echr.coe.int/pages/home.aspx?p=court/annualreports&c>
(14.10.2021).
- [18](#)Vt nt EIK (suurkoda), 26374/18, Guðmundur Andri Ástráðsson vs. Island, 1.12.2020; EIK, 4907/18, Xero Flor vs. Poola, 7.05.2021; EIK, 43447/19, Reczkowicz vs. Poola, 22.07.2021.
- [19](#)Vt lähemalt Laffranque, J. Vihakõne Facebookis: kohus pani ka kontoomaniku kommentaaride eest vastutama. – Peegel 2021/23. –
<https://peegel.ut.ee/numbrid/nr-23/vihakone-facebookis-kohus-pani-ka-kontoomaniku-kommentaaride-eest-vastutama> (14.10.2021). Lisaks selles artiklis nimetatud kohtupraktikale veel üks värskeim otsus, EIK, 39378/15, Standard Verlagsgesellschaft mbH vs. Austria (nr 3), 07.12.2021.
- [20](#)Vt nt EIK (suurkoda), 62649/10, Izzetin Doğan jt vs. Türgi, 26.04.2016; EIK (suurkoda), 20452/14, Molla Sali vs. Kreeka, 19.12.2018.
- [21](#)Vt EIK (suurkoda), 47143/06, Roman Zakharov vs. Venemaa, 04.12.2015; EIK (suurkoda), d 58170/13, 62322/14 ja 24960/15, Big Brother Watch jt vs.

Ühendkuningriik, 25.05.2021.

- [22](#)EIK, 61496/08, Bărbulescu vs. Rumeenia, 05.09.2017.
- [23](#)Vt EIK, 54414/13 ja 54264/15, Cordella jt vs. Itaalia, 24.01.2019.
- [24](#)EIK, 26562/07, Tagayeva jt vs. Venemaa, 13.04.2017.
- [25](#)EIK (suurkoda), 62649/10, Izzetin Doğan jt vs. Türgi, 26.04.2016; EIK (suurkoda), 20452/14, Molla Sali vs. Kreeka, 19.12.2018.
- [26](#)EIK (suurkoda), 27853/09, X vs. Läti, 26.11.2013.
- [27](#)EIK (suurkoda), 29369/10, Morice vs. Prantsusmaa, 23.04.2015.
- [28](#)EIK (suurkoda), 46852/13, 47786/13, 54125/13 jt, Burmych jt vs. Ukraina, 12.10.2017.
- [29](#)EIK, 22588/08, Sõro vs. Eesti, 03.09.2015.
- [30](#)EIK (suurkoda), 50541/08, 50571/08, 50573/08 ja 40351/09, Ibrahim jt vs. Ühendkuningriik, 13.09.2016.
- [31](#)EIK (suurkoda), 55508/07 ja 29520/09, Janowiec jt vs. Venemaa, 21.10.2013.
- [32](#)Vt Laffranque, J. The European Court of Human Rights: In Service of the People? – Barrett, G., Rageade, J.-P., Wallis, D., Weil, H. The Future of Legal Europe: Will We Trust in It? Liber Amicorum in Honour of Wolfgang Heusel. Springer 2021, lk 449–482.
- [33](#)Vt lähemalt Laffranque, J. Impact of the European Court of Human Rights case law on democracy and rule of law: Some reflections from Estonian perspective. – Motoc, I., Ziemele, I. (toim). The Impact of the ECHR on Democratic Change in Central and Eastern Europe. Judicial Perspectives, Cambridge University Press 2016, lk 153–174.
- [34](#)Euroopa Inimõiguste Kohtu veebileht. – <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw/analysis/guides&c> (27.08.2021).
- [35](#)Vt lähemalt ERA veebilehel https://www.era.int/cgi-bin/cms?_SID=NEW&_sprache=en&_bereich=ansicht&_aktion=detail&schluessel=era (01.01.2022).
- [36](#)Pärast Euroopa Inimõiguste Kohtu otsust rikkumise kohta kohtuasjas EIK, 45771/99, Veeber vs. Eesti (nr 2), 21.01.2003, mis puudutas kaebajat, kes oli Eestis maksude tasumisest kõrvalehoidmise eest süüdi mõistetud sätete alusel, mis ei olnud teo toimepanemise hetkel veel jõustunud, toimus kaebaja asjas Eestis uus kohtumenetlus ja Riigikohus mõistis ta õigeks. Vt RKÜK, 3-3-2-1-04, 06.01.2004. Selle otsusega tunnustas Riigikohus EIK-i lahendite vahetut õiguspõhjust. On huvipakkuv, et seadusandja järgis Riigikohtu seisukohta ning viis sisse vastava muudatuse, millega loodi uus teistmisalus ja õiguslik alus. Seega

oli Eesti seadusandja tegelikust vajadusest ja kohtupraktikast maha jäänud. Just seepärast on menetlusseadustike muutmise seaduse eelnõu seletuskirjas teistmist puudutavate seadusemuudatuste alusena mainitud otsesõnu vajadust täita ja rakendada EIK-i lahendeid, Seletuskiri 545 SE I 13.12.2004. Nüüdseks on alused sees nii KrMS § 366 p-des 7 ja 367, TsMS § 702 lg 2 p-s 8 kui ka HKMS § 240 lg 2 p-s 8, lg-s 3 ja § 241 lg-s 2.

- [37](#)RKÜK, 3-3-1-85-09, 22.03.2011.
- [38](#)EIK-i otsus asjas Alver vs. Eesti aitas mõjutada, et Eestis ehitati uued vanglad ning pärast otsust asjas Kochetkov vs. Eesti parandati arestimajade tingimusi. Alver ise viidi samuti üle teise vanglasse. 2008. aastal avati Viru vangla ja suleti Kohtla-Järve arestimaja. EIK, 64812/01, Alver vs. Eesti, 08.11.2005. EIK, 41653/05, Kochetkov vs. Eesti, 02.07.2009. Kochetkov vs. Eesti lahendi täitmist (Euroopa Nõukogu (EN) Ministrite Komitee (MK) resolutsioon CM/ResDH(2013)9 on mainitud eeskujuna ära EN Parlamentaarse Assamblee (PACE) dokumendis AS/Jur/Inf (2016) 04, 08.01.2016 „Impact of the European Convention on Human Rights in States Parties: selected examples“ (Overview prepared by the Legal Affairs and Human Rights Department upon the request of Mr Pierre-Yves Le Borgn’ (France, SOC), Rapporteur on the implementation of judgments of the European Court of Human Rights).
- [39](#)EIK, 429/12, Tunis vs. Eesti, 19.12.2013.
- [40](#)Laffranque, J. Euroopa Inimõiguste Kohus ja Eesti õigus, Tallinn: Juura 2017, lk 19.
- [41](#)Lisaks monograafias toodud artiklitele vt ka järgmisi raamatuid ja artikleid Juridicast, kus Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendeid käsitletakse kas põhisisuna või teiste teemadega seoses: Venemaa rahvusvaheline õigus Eesti õigusteadlase luubi all. Arvustus Lauri Mälksoo raamatule „Venemaa käsitused rahvusvahelisest õigusest“ (Tartu Ülikooli Kirjastus 2016, lk 367); Jõgi, J. Maksuseaduste tõlgendamine: kas maksumaksja kasuks või kahjuks? – Juridica 2017/IV, lk 203–222; Sults, M. Privaatsusõigus hoolekande- ja tervishoiuasutustes. Õiguskantsleri kontrollkäikudel tuvastatud probleemid. – Juridica 2017/V, lk 294–304; Hirsnik, E., Allimets, M. Karistusõiguslik hinnang ohjeldamisele hooldusasutustes – Juridica 2017/V, lk 305–328; Vestlusring „Kas eutanaasia seadustamiseks tuleks ühiskonnal läbida küpsuseksam?“ – Juridica 2017/V, lk 350–357; Neumann, B. Karistusjärgse kinnipidamise vastavus Eesti Vabariigi põhiseadusele. – Juridica 2017/VI, lk 427; Mägi, K. Kas inimõigused kehtivad ka kriisiolukorras? – Juridica 2017/VII, lk 451–464; Kuurberg, M. Väljaspool Euroopa Nõukogu riikide piire toimuv relvakonflikt: riigi jurisdiktsioon

ja rahvusvahelise humanitaarõiguse kohaldamine. Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika. – Juridica 2017/VII, lk 465–478; Lõhmus, K. Genotsiidi ja inimsusevastaste kuritegude mõiste sünnilugu: üksikisiku ja tema elukäigu olulisus rahvusvahelise õiguse arengus. Arvustus Philippe Sands'i raamatule „East West Street: On the Origins of Genocide and Crimes Against Humanity“ (Weidenfeld) – Juridica 2017/VII, lk 516–524; Künnapas, K. Maksukohustuse täitmise preventiivne tagamine ehk kuidas õigusriigile kohaselt ennustada. – Juridica 2018/I, lk 16–36; Kairjak, M. Õigusharude aktsessoorsus relatiivsete õigusmõistete puhul. – Juridica 2018/I, lk 47–59; Peep, V. Andmekaitseõigusest andmekaitseasutuse pilguga. – Juridica 2018/II, lk 116–124; Lõhmus, U. Kas õigus isikupuutumatusel on põhiõigus? – Juridica 2018/II, lk 136–145; Biesinger, T. Tõhusa õiguskaitse võimalikkus halduskohtumenetluses – Juridica 2018/III, lk 184–196; Kairjak, M., Sootak, J. Omastamise ja usalduse kuritarvitamise omakasulisus. – Juridica 2018/IV, lk 266–275; Palm, G. Enese mittesüüstamise privileeg ja Touch ID: kas enese mittesüüstamise privileeg laieneb sõrmejäljelugeriga kaitstud telefonile? – Juridica 2018/IV, lk 289–292; Soo, A. Teekaardidirektiivid kahtlustatavate ja süüdistatavate õiguste tagajana kriminaalmenetluses. Teekond direktiivideni ning direktiivid 2010/64/EL ja 2012/13/EL. – Juridica 2018/V, lk 307–324; Aaviksoo, B., Laaring, M. Kohtukorralduse põhiseaduslikud piirid: kas selged reeglid ja/või paindlikud printsiibid? – Juridica 2018/IX, lk 606–617; Kullerkupp, K., Uusen-Nacke, T. Selgitada, selgitada ja veel kord selgitada. Selgitamiskohustus ringkonnakohtus. – Juridica 2018/IX, lk 630–642; Kärner, M., Noot, S.-K. Süüdistatava edasikaebeõigus ning apellatsioonimenetluses kohalduvad põhiõigused. – Juridica 2018/IX, lk 686–700; Pärnamägi, I. Õigusriiklikud raamid preventiivse ja repressiivse riikliku sekkumise eristamisel. Selle üldine seadusandlik teostus Eestis. – Juridica 2018/X, lk 719–734; Toomiste, M. Riigikohtu nõuandev funktsioon õigusloomes: kas ise sööme, ise joome, ise nõud ka ära toome? – Juridica 2018/X, lk 743–750; Lääne, R. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 8 mõju rahvusvahelise lapseröövi asjadele. – Juridica 2018/10, lk 762–772; Põdramägi, T. Parlamendiliikmete poliitiline väljendusvabadus ja vastutamatus põhimõte. Euroopa Liidu Kohtu ja Euroopa Inimõiguste Kohtu uuem praktika. – Juridica 2019/II, lk 94–104; Koitmäe, A. Valija tahte moonutusteta väljendamine hääletamise käigus ja usalduse tagamine hääletusprotseduuride vastu. – Juridica 2019/II, lk 121–132; Kuurberg, M. Sõnavabaduse ja teiste õiguste vahel tasakaalu leidmine Interneti-ajastul ja mitmekultuurilises ühiskonnas. Euroopa

Inimõiguste Kohtu suundumused. – Juridica 2019/VII, lk 463–477; Reisberg, L., Hoffmann, T. Riigikohtu otsuse kultuurilistest funktsioonidest samasooliste kooselupartnerite perekonnaelu puudutava kohtuotsuse näitel asjas 5-18-5. – Juridica 2019/IX, lk 632–641; Truu, M. Pilk karistusõiguse lähteile: määratletuse põhimõttest süüteokoosseisu sõnastamisel ja tõlgendamisel. – Juridica 2019/IX, lk 671–686; Laansoo, M. Sissetuleku arestimise põhiseaduslikud piirid. – Juridica 2019/X, lk 773–784; Sults, M., Mägi, K. Süüteo toime pannud vaimse häirega inimese kinnipidamiseks sobivad asutused: olukord Eestis ja põgus ülevaade mõningatest Euroopa Inimõiguste Kohtu lahenditest. – Juridica 2020/I, lk 35–48; Virks, K., Sinisalu, A. Vaenuliku mõjutustegevuse piiramine meedia- ja sideteenuste korraldamisel. – Juridica 2020/II, lk 90–101; Pärnamägi, I. Varjatud jälgimiseks mõeldud volitusnormide eesmärgi tuvastamine. Väljapääs normipadrikust. – Juridica 2020/II, lk 130–142; Schneider, V. Kas ütlused või jälitustegevus? Altkäemaksu võtmise koosseisu tõendamine. – Juridica 2020/II, lk 143–150; Lõhmus, U. Quo vadis, kriminaalmenetlus? – Juridica 2020/III, lk 198–209; Koolmesiter, I. Krestomaatiline käsitus haldussunnist ja haldustrahvid. – Juridica 2020/IV, lk 231–241; Soo, A., Lott, A., Kangur, A. Võimalused Euroopa Liidu halduskaristuste ülevõtmiseks Eestis. – Juridica 2020/IV, lk 242–261; Lõhmus, U. Jälgimine ja põhiõigused. – Juridica 2020/IV, lk 279–293; Kumm, M. (tõlkijad Aasa, B., Ernits, M.) Institutsionaliseerides sokraatilist vaidlustamist: ratsionaalne inimõiguste paradigma, legitiimne autoriteet ja põhiseaduslikkuse järelevalve eesmärk. Riigiõiguse aastaraamat 2020, lk 100–117; Borowski, M. (tõlkija Luiga, P.), Absoluutsed õigused ja proportsionaalsus. Riigiõiguse aastaraamat 2020, lk 136–156; Kuurberg, M. Õiglase tasakaalu leidmine keskkonnaaspektidega seotud kohtuasjades. Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika. – Juridica 2020/VI, lk 493–506; Sepp, H. Advokaadibüroo läbiotsimisest Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas. – Juridica 2020/VI, lk 507–520; Sepp, H. Advokaadibüroo läbiotsimine: probleemid Eestis ja võimalikud lahendused. – Juridica 2020/VII, lk 580–596; Suder, S. Töötaja isikuandmete töötlemine COVID-19 leviku tõkestamiseks. – Juridica 2020/VII, lk 561–570; Mälksoo, L. Euroopa Inimõiguste Kohus ja Nõukogude kuritegude kvalifitseerimine Balti riikides. – Juridica 2020/IX, lk 703–709; Kuuskmaa, L. M. Terviseandmete töötlemise õiguslik alus suurandmete analüüsil põhinevate personaalmeditsiini teenuste pakkumiseks. Tervise infosüsteemi andmetel põhinevate kliiniliste otsuste tugisüsteemide näide. – Juridica 2020/X, lk 802–811; Laffranque, J. Põhiseadus läbi inimõigustealase Euroopa kohtupraktika

prisma. – Juridica 2021/I, lk 3–21; Lõhmus, U. Lesbid, geid, biseksuaalid ja transsoolised (LGBT) ning nende tee õigusliku tunnustamise poole. – Juridica 2021/I, lk 22–34; Soo, A. Vahistatu pikaajalise kokkusaamise saaga: vangistusseaduse jõustumisest Riigikohtu üldkogu 11. juuni 2019. a otsuseni asjas 5-18-8. – Juridica 2021/I, lk 64–70; Glaase, L. Üksikvangistus õigusteaduses ja teistes teadustes. – Juridica 2021/I, lk 71–80; Sarv, M. Õdedevendade õigused lapsendamisel. – Juridica 2021/II, lk 101–111; Margna, P. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 15 kohaldamine COVID-19 pandeemia puhul. – Juridica 2021/IV, lk 247–255; Räppel, L.-R. Ajutise lähenemiskeelu kohaldamise problemaatika kriminaalmenetluse seadustiku revisjoni kontekstis. – Juridica 2021/IV, lk 301–310; Bernard, N, Kas iga solvamine on õigusvastane? – Juridica 2021/V, lk 368–380; Kuusk, P. Kliimakaebused Euroopa kohtutes. – Juridica 2021/V, lk 381–390.

- [42](#)Vt viidet Riigikohtu veebilehel <https://www.riigikohus.ee/et/koolitus-osa-kohtunikuametist> (24.12.2021).
- [43](#)Laffranque, J. Põhiseadus läbi inimõigustealase Euroopa kohtupraktika prisma. – Juridica 2021/I.
- [44](#)EIK (suurkoda), 64569/09, Delfi vs. Eesti, 16.06.2015.
- [45](#)Vt lähemalt Laffranque, J. Euroopa Inimõiguste Kohus ja Eesti õigus. Tallinn: Juura 2017, lk 55.